

succes werd. Alleen in de achttiende eeuw verschenen er al meer dan zeventig edities van dit werk. De kracht van het boek was de emotie. Het staat bol van de vele uitweidingen over sociale, ethische en religieuze onderwerpen, iets dat op dit moment nauwelijks meer bewondering kan wekken, maar voor de tijdgenoot was dit actueel. Het ging over de standen, over het recht van enkelen en de machteloosheid van velen, thema's die we ook weer tegenkomen in de *Bekentenissen*.

Rousseau stelt zijn maatschappij (een 'wijde woestijn') aan de kaak waar de etiquette de plaats inneemt van natuurlijkheid en moraal. Hij laat zien dat hij in alle eenvoud kan leven, ver van het hof en van de stad, in een tuinhuisje ('ik had een afgelegen woning in een aangename uithoek') op de Ermitage te Montmorency, eigendom van mevrouw d'Epinay. Hier bracht hij, samen met zijn geliefde Thérèse, tuinierend en schrijvend gelukkige jaren door. Ook al wijzen zijn (voormalige) vrienden en vooraanstaande tijdgenoten Grimm en Diderot zijn levensstijl af, de ster van Rousseau stijgt. Hij wordt ongekend populair en het publiek wordt nieuwsgierig naar deze nieuwe profetie.

Een ander belangrijk thema is passie en deugdzaamheid, het tijdelijke en het ware van de liefde. In de *Bekentenissen* schrijft hij hierover aan de hand van zijn eigen ervaringen. Als een flinke vijftiger kan hij nog met weemoed terugdenken aan zijn jongensjaren. De kortstondige liefdes die hem in vuur en vlam zetten. Maar ook de herinnering aan de goedheid van zijn bescherm-

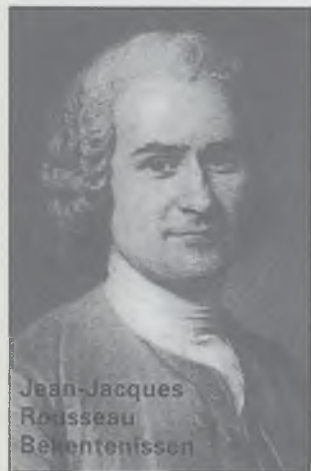
vrouw en minnares Madame de Warens ('Maman') brengt hem nog steeds in vervoering. 'Zonder het te bemerken beschreef ik daar mijn tegenwoordige toestand; ik schilder er Grimm, Madame d'Epinay, Madame d'Houdetot, Saint Lambert, mijzelf. Hoeveel verrukkelijke tranen heb ik onder het schrijven vergoten!'

Tegenwoordig wordt veel ervan gezien als langdradig en overbodig, maar de tijdgenoot verstond en voelde wat

Rousseau wilde zeggen. Zijn kracht was dat de lezers begrepen dat hij meende wat hij schreef.

Het contrast tussen de *Bekentenissen* en de roman van Barbero is groot, ook al beschrijven ze nagenoeg dezelfde periode. Het is vooral de sfeer van beide boeken die dit verschil zo duidelijk maakt. De langdradige en gevoelige Rousseau tegenover de vlotte, bijna hedendaagse, Pyle. Een Amerikaanse 'negentiende eeuwse' ontdekkingsreiziger die zonder veel problemen met hoog en laag omgaat om alleen het eigen doel na te streven is een figuur die schril afsteekt bij een echte achttiende-eeuwer met passie, die in de winter van 1770-71 tot twee maal toe, in een select gezelschap zijn *Bekentenissen* voorleest ... zeventien uur lang.

Kees Torremans

Jean-Jacques
Rousseau
Bekentenissen

50 JAAR PvdA

Martin Mevius, Lennart Booij en Erik van Bruggen, *Hier: de Partij van de Arbeid*, Amsterdam 1996.

De PvdA had in 1994 bij het honderdjarig bestaan van de Nederlandse sociaal-democratie al flink uitgedaagd met een degelijk overzichtswerk, een aardige expositie en een fraaie serie geschreven portretten. Vergeleken daarbij heeft ze van haar vijftig jarig bestaan wel heel weinig werk gemaakt. *Hier: de Partij van de Arbeid* is een obligate bundel van 34 interviews, afgenomen door "jonge mensen die geïnteresseerd zijn in de sociaal-democratie" - kennelijk was het niet mogelijk jongeren te vinden die gewoon sociaal-democraat zijn. De vraaggesprekken bieden veel dat ook elders al te lezen was. Zo mag de onvermijdelijke Van der Goes van Naters nog eens vertellen over zijn laatste bezoek aan zijn doodzieke vijand Koos Vorrink, en doet Ed. van Thijn voor de zoveelste keer uit de doeken dat de kabinetsformatie van 1977 mislukte omdat Den Uyl en hij elkaar op het beslissende moment verkeerd begrepen. Ook veel anekdotes - bijvoorbeeld over staatssecretaris Jan Schaeffer die in zijn spijkerpak in Engeland werd aangezien voor de lijfwacht van Marcel van Dam - zijn oudbakken. De eindredactie lijkt bovendien niet erg grondig aangepakt. Niet alleen viel ik over de taalfouten, ook verbaasde ik me over kinderlijke missers als de mededeling dat het kabinet-Den Uyl eind 1976 viel.

Toch biedt een dergelijke bundel altijd wel het nodige vermaak. De aardigste anekdote vond ik het verhaal over de ontvangst die premier Den Uyl een delegatie van Franse socialisten onder leiding van Francois Mitterrand bereidde. "In de middag sprak hij met een heleboel partijgenoten, waardoor er niet veel tijd was voor een uitgebreide lunch. Er werden broodjes geserveerd. Mitterrand keek wel wat zuur, maar het vooruitzicht van een etentje op het Catshuis verzachtte het leed enorm. Op het Catshuis kwam Joop veel te laat binnen, alsof hij de afspraak vergeten was, en zei: 'Ik heb ook wat broodjes besteld'. Het werd een totale ramp. Er waren dertig broodjes voor veertig mensen. Liesbeth den Uyl had papieren pakken Albert Heijn-wijn voor die Fransen gekocht. Het was vreselijk en eigenlijk is het nooit meer goed gekomen. Mitterrand was tot in zijn ziel beledigd."

Maar dit soort verhalen maakt nog geen goed boek. Misschien had de PvdA voor de viering van het vijftig jarig bestaan beter de suggestie kunnen overnemen die Jan Nagel in het boek doet: hij zou het een geweldig idee vinden als de PvdA een congres zou houden speciaal voor mensen die hun lidmaatschap hebben opgezegd. "Dat zijn er meer dan het huidige aantal leden, dus voor de opkomst hoeft je niet te vrezen".

Dik Verkuil

CHE

Jean Cormier, *Che Guevara. Een biografie* (Babylon/De Geus, Amsterdam 1996), 445 blz., prijs f49,50.

Geland op Cuba na een afmattende overtocht op het schip de Granma, is Fidel Castro met een groepje rebellen landinwaarts getrokken. Hun voeten bloeden in hun nieuwe soldatenschoenen en de voedselrantsoenen zijn al snel op. Verraden door een boer worden de uitgeputte mannen uit-